

ANALIZA PERCEPTIVNOSTI SEMANTIČNIH DIMENZIJ V SLIKOVNEM POLJU: PRIMER VASARELYJEVE UMETNIŠKE GRAFIKE »METAGALAXIE«

Špela UDOVIČ

Srednja medijska in grafična šola Ljubljana, Pokopališka 33, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-mail: spela.udovic1@gmail.com

Asja Nina KOVAČEV

Ulica bratov Komel 11, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-mail: asja-nina.kovacev@guest.arnes.si

Barbara RODICA

Cesta Cankarjeve brigade 22, 1290 Grosuplje, Slovenija
e-mail: barbara.rodica@outlook.com

IZVLEČEK

Prispevek se osredotoča na evalvacijo presojanja pomenskih razsežnosti oblik in barv v umetniški grafiki »Metagalaxie« Victorja Vasarelyja. Ugotavljali smo, kakšno asociativnost sproža likovno delo, kakšno je presojanje motiva s stališča pomenskih dimenzij in vpliv likovnih prvin na dojetanje likovne sintakse. Predpostavili smo, da obstajajo razlike v dojetanju likovnega dela glede na spol. Ugotovljeno je bilo, da so korespondenti »Metagalaxie« presodili kot pretežno kompleksno likovno delo, da je bila oblika bistven dejavnik, ki je vplival na dojetanje likovne materije, in da obstajajo razlike v dojetanju pomenskih dimenzij glede na spol.

Ključne besede: asociativnost, barva, oblika, pomenske dimenzije, slikovno polje, vizualna percepcija

L'ANALISI DELLA PERCETTIVITÀ DELLE DIMENSIONI SEMANTICHE NEL CAMPO VISIVO DELL'IMMAGINE: »METAGALAXIE« – UN ESEMPIO DELLA GRAFICA D'ARTE DI VASARELY

SINTESI

L'articolo è incentrato sulla valutazione della considerazione delle dimensioni semantiche delle forme e dei colori nella grafica d'arte »Metagalaxie« di Victor Vasarely. Si è cercato di determinare quale proprietà associativa suscita un'opera d'arte figurativa e in che modo viene valutato un motivo dal punto di vista delle dimensioni semantiche, nonché l'impatto degli elementi figurativi sulla comprensione della sintesi artistica. Si è partiti dal presupposto che esistono delle differenze nella percezione di un'opera d'arte figurativa a seconda del sesso. È stato accertato che i corrispondenti avevano considerato »Metagalaxie« un'opera d'arte prevalentemente complessa, affermando che la forma era un fattore essenziale che aveva influenzato la comprensione della materia artistica e che esistevano delle differenze nella percezione delle dimensioni semantiche a seconda del sesso.

Parole chiave: proprietà associativa, colore, forma, dimensioni semantiche, campo visivo dell'immagine, percezione visuale

UVOD

Umetnost kot subjektivno zaznavna izkušnja

Likovna stvarnost že več kot stoletje ni le odslikava materialne stvarnosti. Je sinteza materialnih in duhovnih zakonitosti. Umetnost so projekcije stanja duha v vidno, v materialno. Podobe se prikazujejo v zelo različnih oblikah in načinih. Dokazujejo nam, da mimetična podoba stvarstva ni edina možna percepcija. Je prebivališče pogleda, vsebine, oblike in barve. Kaže nam zunanost notranjega sveta in notranjost vidnega. (Udovič, 2012, 105–118)

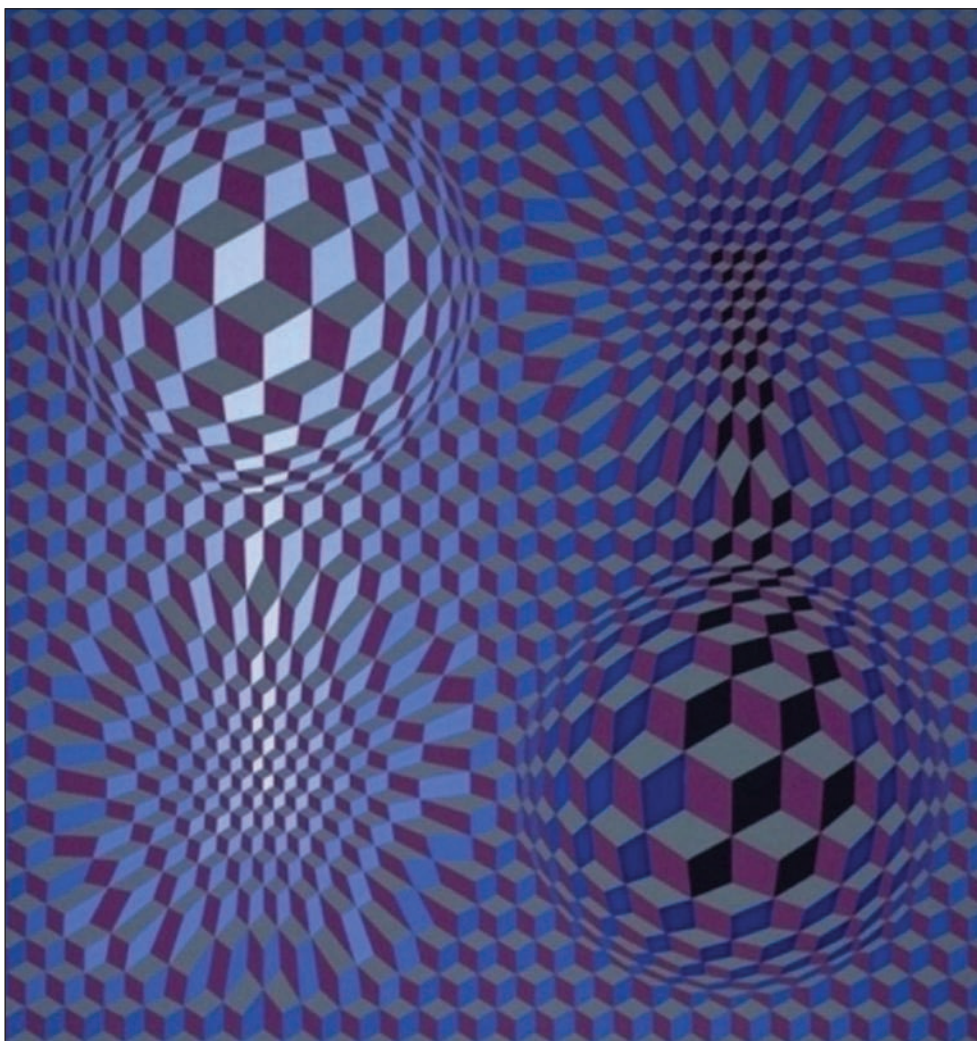
Likovni teoretik Jožef Muhovič razlaga, da likovne umetnine ne povedo že vsega kar s svojim videzom, ampak govorijo tudi z načinom svoje oblikovanosti, do katerega se je mogoče prebiti s pomočjo oblikovno-prostorske analize tega, kar gledamo. Ugotavlja tudi, da se likovno zaznavanje ne zadovoljuje s privajenim zunanjim videzom stvari, ampak poizkuša prodreti v njegovo zakulisje, ter nadalje, da likovne forme niso samo zbirke nenavadnih oblik in bolj ali manj atraktivnih barv, ampak sistemi oblik in barv, ki so organizirani po določenih zakonitostih, brez odkritja katerih jih ne moremo doživeti na njim zares ustrezen, se pravi likovni način (Muhovič, 2002, 303).

Zaznavanje, dojanje in razumevanje umetniških del je kompleksen fiziološki (gledanje) in psihološki (dojanje in razumevanje) proces, ki je odvisen od izkušenj, načina razmišljanja, socialnega in kulturnega okolja ter čustvene in intelektualne zrelosti opazovalca. Vizualno zaznavanje je doživetje, ki nastane prek psihičnega procesa, v katerem posamezne pojave, stvari in prostor prepoznavamo kot skupek pojavov, torej kot homogeno celoto, iz katere nato selekcijamo posamezne oblike. Kadar so te oblike pravilne, enostavne in enostavno urejene, jih dojemamo z lahkoto. Pri zaznavanju kompleksnejših in manj pravilnih oblik s komplicirano organizacijo je naše zaznavanje oteženo in zahteva večjo miselno dejavnost. Vizualno razumevanje oblik, ki nastane kot posledica opazovanja pomeni torej identifikacijo nekaterih pomembnih značilnosti oziroma lastnosti predmetov. Arnheim pojmuje razumevanje oblik kot ustvarjalno dejavnost človeškega uma in razlaga, da opazovanje na senzoričnem nivoju zaznavanja dosega raven, ki je na področju sklepanja lahko komparativna razumevanju. Umetniki imajo zmožnost interpretacije izkušenj s pravilno organizacijo strukturiranih oblik. Očesna vizija je uvid (Arnheim, 1987, 46).

Tudi Milan Butina analizira zaznavanje oblik iz dveh plati. Na eni strani govori o vidnem zaznavanju dražljajev iz okolja in na drugi strani o likovnem gledanju, ki zahteva priučeno likovno zavest: »Likovno gledanje je prav gotovo posledica kulturnega izkustva

z likovnimi umetninami, učenje ob njih, vsak človek pa se že kot otrok v toku zorenja nauči navadnega gledanja« (Butina, 1997, 64). Med vsakdanjim in likovnim gledanjem vendarle obstajajo razlike v hierarhičnem pojmovanju oblik, predvsem v aspektu dojanja in pojmovanja »ozadja«. Pri vsakdanjem gledanju oko izostri posamezne oblike, ki so za gledalca pomembnejše, in zato ob tem zanemarija, »zamegljuje« ozadje oziroma manj pomembne oblike in vmesne prostore. Za likovnega ustvarjalca, bodisi slikarja ali oblikovalca, sta oblika in ozadje v drugačnem hierarhičnem odnosu. Manj pomembnih oblik, bodisi v ospredju ali ozadju, »ni«, ker ozadje figuro dopolnjuje v celoto homogene slikovne strukture likovne kompozicije in optičnega doživetja. Ob daljšem opazovanju likovnih materij se gledalcu dodatno vzpostavlja vprašanje o odsotnosti ozadja, torej ali ozadje sploh obstaja, ker se pogosto zgodi, da imajo oblike, stvari, ki se v vizualnem polju navidezno oddaljujejo v ozadje, največjo izpovedno ali simbolično moč. Vasilij Kandinsky je doumel, da je obliko mogoče razumeti tudi kot izrazito čustveno komponento, ki jo zaznamo predvsem v strukturi oblike: »[...] najpomembnejša nasploh ni oblika (snov), marveč vsebina (duh)« (Kandinsky, 1985, 289).

V zadnjem obdobju se z zaznavanjem in dojanjem umetnosti oziroma umetniških del raziskovalci poglobljeno ukvarjajo tudi s pomočjo tehnologije Eyetracking. Rodrigo Quián Quiroga in Carlos Pedreira prek svojih raziskav pritrjujeta, da: »Umetnost daje eno najbolj subjektivnih zaznavnih izkušenj in morda je zaradi te edinstvene in zelo spremenljive osebne izkušnje tako privlačna« (Quián Quiroga & Pedreira, 2011). Ker sta ugotovila, da pri zaznavanju umetniških del delujejo podobna načela vizualnega zaznavanja kot tista, ki sodelujejo pri prepoznavanju znanega obraza, mačke ali jabolka, sta si zastavila vprašanje, »kateri procesi v naših možganih naredijo umetnost tako posebno in, kar je najpomembnejše, kako lahko znanstveno začnemo obravnavati to vprašanje« (Quián Quiroga & Pedreira, 2011). S tehnologijo sledenja pogledu so raziskovali, kako subjekti »vidijo umetnost« v skladu s svojimi vzorci opazovanja. Ugotovili so, da je zaradi velike variabilnosti med predmeti znanstveno preučevanje umetnosti zelo zahtevno in je zelo težko najti skupna načela opazovanja. Nekaj skupnih načel je bilo ugotovljenih v načinu, kako ljudje gledajo na umetnost. Na sliki je pozornost vseh subjektov neizogibno pritegnilo območje z ostro ločljivostjo. Primeri njune raziskave tudi kažejo, »kako je dojanje umetnosti zelo zapleten proces, pogojen z dejavniki na različnih ravneh. Po eni strani obstajajo osnovni vizualni principi, kot sta kontrast in opaznost, ki vnašata določeno poenotenost v vzorec gledanja različnih predmetov, tako da usmerjajo pozornost na določena področja, po drugi strani pa obstajajo tudi bolj zapleteni kognitivni dejavniki,« ki se kažejo kot variabilnost

Slika 1: Victor Vasarely: »Metagalaxie«, 1979.

odziva gledalcev glede na njihove lastne interese, predhodno znanje in želje. Toda neenotnost in objektivnost sta morda razloga, zaradi katerih je umetnost tako edinstvena, osebna in fascinantna (Quián Quiroga & Pedreira, 2011).

Likovna gramatika slikovnega polja »Metagalaxie«

S procesom zaznavanja se je poglobljeno ukvarjala gestalt oziroma likovna psihologija, ki je z različnimi eksperimenti s področja psihologije spoznavanja uveljavila teorijo, ki temelji na postulatu, da je delovanje možganov holistično, vzporedno in analogno s tendencami po samoorganizaciji v poenostavitvah elementov oziroma ureditvi dražljajev na način, ki omogoča poenostavljenje strukture. »Beseda Gestalt je nemškega izvora in ima tri pomene, ki jih slovenimo kot lik, oblika, celota. V angleščino jo prevajajo kot »shape«, pogosto pa se uporablja neprevedena. Gestalt

teorijo bi lahko v slovenščini imenovali teorija oblike oz. teorija celote« (Drozg, 1991, 104). Teorija spoznavanja indicira, da človek svojo okolico oziroma prostor, v katerem biva, zaznava selektivno, kar mu poleg orientacije v njem omogoča tudi njegovo osmišljanje. Vizualni učinek torej vključuje sposobnost generiranja oblik v naših čutih. Pri tem gre za prepoznavanje celotnih oblik, ki imajo smisel in določen pomen, namesto enostavne akumulacije njenih strukturnih delov, torej preprostih elementov, npr. točk, ravnih linij ali krivulj. Celota je torej več kot le vsota svojih delov, saj je ta celota kvalitativno drugačna od njenih sestavin. Gre za delovanje, kjer sestavni deli sicer determinirajo celoto, vendar istočasno tudi celota determinira svoje sestavne dele. Muhovič ugotavlja, da je v zadnjih letih gestalt teorija doživela skorajda neke vrste renesanso: »Zdi se, kot bi bila na mnogih znanstvenih, raziskovalnih in aplikativnih področjih na novo odkrita njena holistična metodološka relevantna« (Muhovič, 2015, 780).

S spoznanji holistične teorije se je veliko ukvarjala optična umetnost, poimenovana tudi opart. Umetniška dela oparta so dinamične geometrično abstraktne likovne tvorbe, ki pogosto delujejo kot nekakšni vzorci. Ker ob opazovanju dajejo vtis gibanja, utripanja in vibracij ali upogibanja, to vrsto likovne materije imenujemo tudi kinetična umetnost.

Likovna sintaksa »Metagalaxie« predstavlja geometrično iluzijo dekorativnega konstruktivizma v polju optične umetnosti. Osnovni element geometričnega slikovnega polja je kvadrat s svojimi premutacijami. Te tvorijo kompleksno likovno strukturo kock v pretanjenih aksonometričnih postavitvah z učinkom izkrivljanja pogleda oziroma slike, kot je značilno za lečo »fisheye« pri širokokotnem fotografskem objektivu. Victor Vasarely je s takšnim načinom poizkušal vzpodbuditi dojemanje oblik na drugačen način, z drugačnih stališč in vidikov. V svojih delih je izoblikoval osebno varianto geometrijske abstrakcije. To je v veliki meri temeljilo na vsakdanjih vizualnih izkušnjah, ki so se postopno ločevale od objektivnih modelov opazovanja (Holzhey, 2005, 27).

Najzanimivejši paradoks v likovni sintaksi »Metagalaxie« sta pravzaprav »kockasti« krogli, ki se bočita, izstopata, sevata, dominirata nad zvezdastimi vdolbinami. Njuna postavitev je tako kot postavitev zvezdastih struktur diagonalno simetrična, vendar simetrija v tem primeru optičnemu vtisu ne zagotavlja psihološke pomiritve, saj vizualno skladnost statičnega ravnovesja intrigirajo napetosti na več ravneh. Svetlo-temni kontrast, ki ga avtor dosega v modelaciji kock, je prav gotovo dejavnik, ki povzroča konflikte v dojemanju prostora. V barvni sintaksi likovnega dela »Metagalaxie« je prisotnost svetlobe in sence ter njenih tonskih vrednosti na prvi pogled manj izražena. Vendar prav tonska modelacija in prisotnost sivin temu optičnemu vtisu dodajata subverzivnost nedorečenosti in negotovosti nekega »sivega območja«, ki se giblje med znanim in neznanim, varnim in nevarnim, dovoljenim in prepovedanim.

Poleg tega, da modra barva že sama po sebi ustvarja asociacije prostorskih dimenzij, se gledalec ob pregledovanju slikovnega polja sooča z vprašanjem iluzije gibanja, približevanja in poglobljanja v vsrkačo globino prostora. Pri tem ni mogoče dokončno opredeliti prostorske bližine krogel. Ali je bližja z belo modelirana, torej svetlejša krogla, ki je locirana v zgornji levi kot, ki predstavlja drugi plan slikovne površine? Je bližja temna, s črno modelirana krogla, ki je na spodnjem desnem robu, torej v prvem planu slikovne površine? Takšno preizpraševanje povzroča v gledalcu negotovost, ki jo še stopnjujejo stroge geometrijske oblike in brezmadežne, jasno zamejene barvne ploskve. Optični vtis tako sproža senzacije sterilnosti, hladnosti, tesnobe in nadrealnosti, k čemur pomembno prispeva tudi izbor barvne lestvice, ki se giblje preko modrih otenkov do vijolične barve

in sivkastih barvnih tonov. O afiniteti modre barve k prostorskemu poglobljanju in psihološkemu delovanju modre je pisal že Kandinsky, njegove argumentacije pa vsebinsko podpirajo tudi naše ugotovitve ob rezultatih o asociativnosti, ki so jo opredelili respondenti ob opazovanju te slikovne predloge.

Nagnjenje modre k pogloblitvi je tolikšno, da je prav v globljih tonih intenzivnejša in deluje notranje bolj značilno. Kolikor globlja je modra, toliko bolj zvalja človeka v neskončnost, zbuja v njem hrepenenje po čistem in do kraja nadčutnem. Je barva nebesa, zato si jo predstavljamo pri zvoku besede nebo.

Modra je tipično nebesna barva. Prodira zelo globoko in razvija prvino miru. Ko tone črnini naproti, pridobiva prizvok nekakšne nečloveške žalosti. To je brezkončno poglobljanje v resna stanja, kjer ni konca in ga ne more biti.

Ko prehaja v svetlo, za kar je modra manj primerna, postaja bolj vnemarnega značaja in se kaže človeku prostrana in ravnodušna kot visoko svetlo modro nebo. Bolj ko je torej svetla, manj je zvočna, dokler ne preide v molčečo tišino – postane bela. (Kandinsky, 1985, 81)

»Modra barva učinkuje mehko, vlažno, poglobljeno in oddaljeno« (Muhovič, 2015, 694). V optičnih vtisih in doživljanju modre barve lahko dojamemo močno simboliko. Modra simbolizira tako duhovno kot prostorsko globino, vzvišenost, prisotnost podobe neba, hladnost, hrepenenje, melanholijo, zaupanje, razum, modrost, višjo resnico in zavest, pripadnost. Prav zaradi takšnih doživljanj modre barve jo lahko razumemo tudi kot neoprijemljivo. Kovačeva, ki je raziskovala različne pomenske in simbolne implikacije barv v različnih kulturah, razlaga, da modra barva predstavlja ženski princip v nasprotju z rdečo, ki predstavlja moški princip (Kovačev, 1994, 105–127). Hkrati tudi ugotavlja, da je modra med vsemi barvami najgloblja in najmanj materialna. Modra naj bi zato omogočala zapuščanje zavestnega in realnega ter prehod v nezavedno in nadrealno, torej v oddaljene dimenzije praznega, metafizičnega prostora (Kovačev, 1997, 319–320).

Vijolična barva nastane kot mešanica modre in rdeče. Kot takšna združuje nasprotja obeh barv, kar povzroča tudi stalne napetosti med njunimi pomenskimi implikacijami in psihološkimi učinki. Že Kandinsky je vijolično barvo razumel kot dokaj nestabilno in hladno barvo, ki se nagiba k temu, da se oddaljuje od človeka. Razlagal je, da mora biti temeljna rdeča barva za vijolično hladna, ker se sicer toplota rdeče barve ne da mešati s hladnostjo modre, »[...] kar je potrjeno tudi na področju duhovnega. Vijoličasta je torej ohlajena rdeča v fizičnem in psihičnem smislu. Zato premore nekaj boleznega, ugaslega (žlindra), v sebi ima nekaj

žalostnega« (Kandinsky, 1985, 87). Muhovič pravi, da vijolična nosi kombinacijo lastnosti rdeče in modre: »neke vrste zastrt nemir in skrivnostnost. V simboličnem smislu je ravnoesje med strastjo, ljubeznijo in razumom« (Muhovič, 2015, 694). Kovačeva je vijolično barvo opredelila v devetih pomenskih kategorijah, ki vsebujejo tako pozitivne kot tudi negativne konotacije. V pozitivnih konotacijah ljudje, kot pravi Kovačeva, vijolično doživljamo kot plemenitost in razkošnost, zapeljivost oziroma privlačnost ter kot barvo moči, živahnosti in vedrine. Asociativnost v teh kategorijah se nanaša na skladnost, lepoto, eleganco, izzivalnost, fizično in duhovno moč, svobodo. Pomenska struktura vijolične barve sicer dosega več kategorij in posledično tudi več asociacij v konotacijah z manj konvencionalnimi vsebinami. Ljudje jo pogosto doživljamo kot kategorijo nedostopnosti, nedosegljivosti in oddaljenosti z implikacijami neskončnosti, veselja, skrivnosti, nezavednega, imaginarnega in iracionalnega. V kategoriji otožnosti in žalosti spodbuja asociacije na melanholijo, hrepenenje, duševno krizo. Vijolična barva sproža še vrsto negativnih implikacij, ki jih ljudje občutijo kot asociacije na afektiranost, vsiljivost, šopirjenje, napuh, omahljivost, brez pomenskost, napetost, divjost, zlobo, hinavščino itn. »Zanimiva in morda na videz celo nekoliko nenavadna je jezikovna sorodnost med izrazom »vijoličast« ter med izrazoma »nasilje« in »moč«. »Viola« je namreč latinski izraz za vijolico, »violencia« pomeni silo, nasilje, moč in oblast, glagol »violare« pa oskruniti« (Kovačev, 1997, 71–129).

METODOLOGIJA

Opredelitev problema in cilji raziskave

Kdaj optično delovanje tekstilij presega funkcionalno vrednost tekstilnega vzorca in kdaj tekstilije dosegajo status umetniškega dela? Na kakšen način slikarsko umetniško delo lahko razumemo tudi kot vzorec oziroma ornament? To so vprašanja, ki ustvarjajo vrzel na področju raziskovanja likovne konceptualizacije in likovnoteoretske analize oblikovanja tekstilij. Raziskava torej želi odgovoriti na vprašanja o percepciji opazovanja in ugotoviti, kako sodelujoči v raziskavi dojemajo določene vzorce in umetniška dela, ki jih je mogoče smiselno povezati z oblikovanjem tekstilij. Namen raziskave je bilo ugotoviti, katera so tista stičišča v polju slikarstva, umetniške grafike in oblikovanja tekstilij, v katerih je mogoče prepoznati skupne temelje likovne konceptualizacije. Naša izhodišča temeljijo na postulat, da umetniško delo lahko preko ponavljajočih se variacij transformiramo in posledično tudi percipiramo kot vzorec. Z raziskavo smo želeli utemeljiti tudi predpostavko, da likovno učinkovanje vzorca lahko presega njegovo funkcionalno vrednost in da optični dražljaji ornamenta lahko dosegajo status umetniškega dela v smislu slikarstva, risbe oziroma grafike.

V širši raziskavi, ki temelji na presojanju devetih slikovnih predlog, so obravnavana slikarska oziroma oblikovalska dela tako uveljavljenih kot tudi manj znanih avtorjev. Integrirane so bile slikovne predloge, ki se po svoji notranji strukturi oblik, zunanji formi, barvni lestvici, likovni konceptualizaciji, funkciji in tudi optičnem delovanju med seboj dovolj razlikujejo. Izbor slikarskih del je bil pogojen z likovno gramatiko, ki jo je mogoče povezati z načinom oblikovanja vzorcev oziroma tekstilij. V raziskavi smo želeli odgovoriti na vprašanje o percepciji in dojetanju gledalcev določenih likovnih materij tako v smislu funkcionalne vrednosti tekstilnih vzorcev kot v dojetanju optičnih struktur v smislu likovne sintakse kot take, torej brez funkcionalne vrednosti in v likovni izpovednosti sami.

Temeljni raziskovalni problem širše raziskave je ugotavljanje vpliva različnih barv na učinkovanje likovnih struktur tako v optičnem smislu kot po vsebinski, pomenski in simbolni ravni. Raziskava poleg dimenzij barvnega učinkovanja ugotavlja tudi pomenske razsežnosti oblik na več ravneh. Analizira delovanje notranjih struktur oblike na zunanje učinkovanje forme. Na naslednji ravni delovanja oblike raziskava analizira vpetost posameznih oblik v likovno delo in posledično na optično učinkovanje celotne likovne materije (Udovič *et al.*, 2014, 76–90). Raziskava poleg dimenzij barvnega učinkovanja in pomenskih razsežnosti oblik ugotavlja tudi asociativnost, ki jo sproža določena likovna materija.

Prispevek se osredotoča na učinkovanje likovne strukture umetniškega dela »Metagalaxie« (Vasarely, 1979), grafičnega lista v tehniki litografije Victorja Vasarelyja iz leta 1979, ki pa je sicer en del v raziskavi devetih slikovnih predlog, torej del širše obravnave likovnih del o semantičnih razsežnostih izbranih umetniških del.

Cilji raziskave, v kateri se osredotočamo na obravnavo ožjega področja izbranega primera umetniške grafike »Metagalaxie«, so determinirani v več plasteh. V eni predpostavki je namen raziskave ugotoviti, kakšno je presojanje izbrane likovne gramatike s stališča pomenskih dimenzij in likovne konceptualizacije ter kakšen je vpliv likovnih prvin, predvsem barve in oblike, na dojetanje likovne sintakse. Druga predpostavka je dokazati, da sta barva in oblika bistvena dejavnika, ki vplivata na dojetanje likovne materije. Namen raziskave je bil tudi ugotoviti, ali obstajajo razlike v dojetanju slikovnega polja glede na spol.

Raziskovalna vprašanja

Pred izvedbo kvalitativnega dela eksperimenta so bila postavljena naslednja raziskovalna vprašanja:

RV1: Ali je barva tisti dejavnik, ki pomembno vpliva na učinkovanje likovnih struktur tako v optičnem pomenu kot na vsebinski, pomenski in simbolni ravni?

RV2: Kakšen vpliv imajo pomenske razsežnosti notranjih struktur oblike na optično učinkovanje celotne likovne materije?

RV3: Ali pri presoji pomenskih dimenzij obstajajo razlike glede na spol?

Vzorec in subjekti raziskave

K sodelovanju v raziskavi so bili povabljeni subjekti brez specializirane likovno-umetniške izobrazbe, ker smo želeli priti do odgovorov, ki ne bi bili pogojeni s predhodnim poznavanjem umetniških del in z likovno-teoretskim znanjem o njihovi zgradbi. Zanimal nas je odziv splošne populacije na učinkovanje umetniškega dela, saj so rezultati prehodnih raziskav pokazali, da »sta na ocene lepote in naklonjenosti/všečnosti vplivala stopnja umetniškega znanja in kontekst, v katerem je bila slika/umetnina gledana. To je v skladu s teorijami, ki poudarjajo kognitivni vpliv na dojetje umetnosti« (van Paasschen, Bacci, Melcher, 2015).

V širši raziskavi je sodelovalo 205 subjektov v dveh skupinah. Prva skupina je zajemala 77 dijakov ene izmed slovenskih srednjih šol. Sodelovalo je 29 deklet in 48 fantov. Vzorec je zajemal starost dijakov od 15 do 19 let. V drugi skupini je sodelovalo 133 študentov prvega letnika ene izmed visokih strokovnih šol, članice Univerze v Ljubljani. Zaradi nepopolnosti podatkov je bilo zavrženih 5 vprašalnikov. Druga skupina tako zajema 128 študentov. Sodelovalo je 105 deklet in 23 fantov. Vzorec je zajemal starost študentov od 18 do 22 let. Demografski podatki stalnih prebivališč respondentov so pokrivali območje celotne Slovenije. Sodelujoče v raziskavi smo obravnavali kot homogeno skupino. Sodelovalo je torej 134 deklet in 71 fantov. Celotni vzorec je zajemal starost subjektov od 15 do 22 let, srednja vrednost njihove starosti je bila 17,7 leta. Sodelujoči v raziskavi so bili izbrani nestrukturirano.

V raziskavi primera umetniškega dela »Metagalaxie« je sodelovalo 198 subjektov. Iz Preglednice 1 je razvidno, da je vrednostne sodbje podalo 66,2 % žensk in 33,8 % moških udeležencev. Vzorec zajema starost subjektov od 15 do 22 let, srednja vrednost njihove starosti pa je 17,7 leta.

Preglednica 1: Subjekti raziskave, ki so podali sodbje za slikovno predlogo »Metagalaxie« glede na spol.

subjekti raziskave	frekvenca	%
ŽENSKES	131	66,2
MOŠKI	67	33,8
skupaj	198	100

Postopek zbiranja podatkov

Subjekti raziskave so prejeli ocenjevalni Vprašalnik estetskega in vrednostnega presojanja z devetimi slikovnimi predlogami, med katerimi je bilo tudi umetniško delo »Metagalaxie«. Po skupnih navodilih za vrednotenje slikovnih predlog so individualno izpolnjevali ocenjevalni vprašalnik.

Uporabljeni instrumenti

Za raziskovanje pomenskih razsežnosti oblik in barv je bila uporabljena metoda anketiranja. V namen te empirične raziskave je bil strukturiran avtorski instrument Vprašalnik estetskega in vrednostnega presojanja (Kovačev, 2012), ki zajema avtorsko ocenjevalno lestvico (Kovačev, 2012). Ta instrument povezuje psihološke in likovne razsežnosti elementov, ki so prezentne tako na različnih področjih oblikovanja (npr. grafično oblikovanje in oblikovanje tekstilij) kot tudi v slikarstvu. Sodelujoči v raziskavi so opredelili svoje estetske sodbje glede umetniških del in podajali asociacije, ki jih sprožajo optični učinki. Respondenti so svoje sodbje in asociacije ovrednotili tudi na podlagi različnih pomenskih dimenzij na 7-stopenjski lestvici (od -3 do +3). Pomenske dimenzije, ki jih vključuje vprašalnik, so predstavljene v Preglednici 2. Demografski podatki anketirancev zajemajo ime (oziroma šifro), spol, starost, stopnjo izobrazbe, poklic in zaposlitev (Udovič et al., 2014, 76–90).

Preglednica 2: Pomenske dimenzije, na osnovi katerih so respondenti ovrednotili umetniško grafiko »Metagalaxie«.

Dimenzija 1:	<i>neprijetno – prijetno</i>
Dimenzija 2:	<i>pasivno – aktivno</i>
Dimenzija 3:	<i>grdo – lepo</i>
Dimenzija 4:	<i>pomirjevalno – vznemirljivo</i>
Dimenzija 5:	<i>nestimulativno – stimulativno (oz. ne spodbujevalno – spodbujevalno)</i>
Dimenzija 6:	<i>skromno – razkošno</i>
Dimenzija 7:	<i>šibko – močno</i>
Dimenzija 8:	<i>zaviralno – pospeševalno</i>
Dimenzija 9:	<i>preprosto – kompleksno (zapleteno)</i>
Dimenzija 10:	<i>revno – bogato</i>
Dimenzija 11:	<i>umirjeno – razgibano oz. živahno</i>
Dimenzija 12:	<i>negativno – pozitivno</i>

Preglednica

Poleg vrednotenja pomenskih dimenzij nadaljnja vprašanja integrirajo tudi sodbe s področja dojetanja in presojanja posameznih likovnih sintaks ter komentarje respondentov glede na podane sodbe. Vprašanja se zaključujejo s trditvami o tem, kaj je najbolj odločilno vplivalo na percipiranje optičnega vtisa: barve, črte, oblike, struktura slike ali celota. Možno je bilo izbrati enega pa tudi dva ali več odgovorov (Udovič *et al.*, 2013, 207–221).

Postopki obdelave podatkov

Primarno smo podatke uredili z rangiranjem odgovorov in jih statistično obdelali. Za statistično obdelavo smo uporabili metode osnovne deskriptivne statistike (f , f %, M , SD) in inferenčne statistike (χ^2 – preizkus). Podatke smo obdelali v programskem orodju Microsoft Office Excel 2007 in SPSS 16.0.

REZULTATI IN INTERPRETACIJA RAZISKAVE

Asociativnost slikovnega polja »Metagalaxie«

V splošnem razlikujemo dve vrsti asociacij: proste in vezane asociacije. Proste asociacije se sprožajo le na podlagi asociativnih zakonov, vezane asociacije pa so kontrolirane oziroma usmerjene z navodili. Asociativne povezave so praviloma pogojene s socialnim in kulturnim okoljem, starostjo in življenjskimi situacijami posameznikov, razlikujejo se na primer po spolu, v različnih poklicih, sorodstvenih odnosih in drugem (Udovič *et al.*, 2017, 207–221). Psihologi v eksperimentalne in praktične namene uporabljajo številne teste besednih in slikovnih asociacij. Na podlagi frekvenc asociativnih odgovorov je mogoče ugotavljati jakost asociacij, ki jih sprožajo določeni pojmi in specifične pomenske strukture pojmov v izbranih eksperimentalnih skupinah (Pečjak, 1975, 141–159).

V raziskavi pomenskih razsežnosti oblik in barv so vprašani za slikovno predlogo »Metagalaxie« podali več kot 320 različnih prostih vsebinskih asociacij z njihovimi pomenskimi variacijami, ki smo jih razvrstili v 13 kategorij (v nadaljevanju prispevka je število posameznih asociacij zapisano v oklepaju za asociacijami). Le nekaj asociacij je takšnih, ki se v odgovorih značilno ponavljajo. Odgovori so poudarjeno orientirani v narativnost podobe, torej v tisto, kar so subjekti raziskave videli na slikovni predlogi. Ti rezultati so bili pričakovani tudi na podlagi ugotovitev predhodnih raziskav, ki so pokazale, da ima umetniško neizobraženo občinstvo raje slike, ki jih lahko prepozna, kot pa abstraktne (Pepperell, 2011).

Največ odgovorov se tako nanaša na kategorijo GEOMETRIJA, GEOMETRIJSKI LIKI, MATEMATIKA (171), kar ni presenetljivo, saj geometrijska telesa

in liki strukturirajo likovno delo in njihove lastnosti, način njihove kompozicijsko oblikovne razporeditve pa narekujejo njihovo semantično plat. Že Selan v svoji študiji ugotavlja, da imajo »položaji in smeri [oblik] [...] izrazne potenciale. To ne pomeni, da jim lahko pripišemo točno določene vsebine, pač pa, da imajo potencial, da lahko na poseben način izrazijo in poudarijo značaj določenih tipov vsebin« (Selan, 2020, 256). Slikovno predlogo so subjekti torej v splošnejših opredelitvah percipirali kot geometrijsko (7), kockasto likovno vibracijo (66), razumeli pa so jo tudi kot matematično mojstrovino. Največ subjektov raziskave je odgovorilo, da imajo asociacije na geometrijska telesa, še posebno pomembno so eksponirali kocko oziroma kocke (66). Veliko vprašanih se je opredelilo, da jih predloga asociira na eno, dve ali več krogel (37), nekaj pa jih je predlogo pomensko povežalo tudi s kvadri (7). Visoko frekvenčnost v tej kategoriji dosegajo tudi pomenske povezave z geometrijski liki (40). V stopnjevanju matematičnega percipiranja likovne materije »Metagalaxie« so respondenti slikovno predlogo povezali tudi s širšimi pojmi naravoslovja in z astronomijo. Te asociacije smo uredili v kategorijo ASTRONOMIJA, NARAVOSLOVJE, RAČUNALNIŠTVO IN INFORMATIKA (29). V tej kategoriji se največ asociacij veže na računalnik v različnih aplikacijah. Zanimivo je, da so sodelujoči v komentarjih za svoje asociacije mnogokrat pojasnili, da so prepričani, da je slikovno polje »Metagalaxie« nastalo s pomočjo specializiranih grafičnih računalniških programov (13). Podobno frekvenčnost v tej kategoriji dosegajo tudi asociacije v neposredni povezavi z vesoljem, saj so vprašani povedali, da jih umetniška grafika asociira na vesolje (6), črno luknjo, planete, nezemeljsko, ozvezdje in drugo. S prostranstvom vesolja lahko povežemo tudi kategorijo PROSTOR (67), ki po homogenosti odgovorov med kategorijami pomembno izstopa. Respondenti so v njej podali sodbe, da slikovno polje implicira asociacije na prostor, prostorskost, tretjo dimenzijo, prostorsko dimenzijo, prostornino, neskončnost, globino, večdimenzionalnost in oddaljenost. Kategorija PROSTOR se v nadgradnji svojih pomenskih dimenzij smiselno spaja s kategorijo OBJEKTI, STRUKTURE, IZBOKLINE (111), ki opredeljuje predvsem iluzijo volumna v iluziji prostora. Med semantičnimi vrednostmi po frekvenčnosti zelo izstopajo asociacije na stopnice (71). Več asociacij so vprašani podali tudi v povezavi s tehničnimi znanostmi. Opredelili so se, da jih optični vtis asociira na arhitekturo, urbanizem in gradbeništvo. Ostali pomenski spoji so manj homogeni.

V disharmoniji s pomenskimi asociacijami, ki jih implicirajo matematika, naravoslovje in astronomija, je zagotovo kategorija ILUZIONIZEM, IRACIONALNO, ZASLEPLJENOST, CENENOST, ki je zajemala večje število asociacij (104). Največja homogenost

odgovorov se kaže v intencionalnosti asociacij v optične iluzije (30), saj je največ asociacij vezanih na občutke sodelujočih, da gre pri likovnem delu za očesno prevaro oziroma nekakšno iluzijo. »Kocke te potegnejo vase ...«, je svojo asociativnost pojasnjeval eden izmed njih. Poleg pomenskih spojev z različnimi iluzijami ta kategorija obsega tudi asociativnost, ki se veže z različnimi oblikami neracionalnosti. Vprašani so slikovno predlogo povezovali z disko krogli (12), zabavo (8), diskoteko (5), labirintom, izgubljenostjo, sanjami, čarovnijo, hazarderstvom, psihadeličnim, čudnim, drugo dimenzijo, halucinacijo, hipnotičnim in drugim.

Kategorija UMETNOST, BARVE, VZOREC, LEPOTA, HARMONIČNOST (88) akumulira pretežno pozitivne pa tudi negativne pomenske povezave, ki govorijo predvsem o gramatiki umetniške grafike »Metagalaxie«. Te asociacije se nanašajo tako na likovne elemente kot tudi na njihovo ureditev. V povezavi z likovnimi elementi so bile najpogostejše podane asociacije na barve, ki obsegajo različne implikacije. Največ podanih asociacij je v povezavi z modro oziroma modrino (13) in na barve (7) v splošnem pomenu. V ostalih manj homogenih pomenskih povezavah so vprašani povedali, da slikovno predlogo doživljajo kot kontrastno in barvito likovno materijo, v kateri percipirajo prelivanje barv, vijolično, belo, črno, sivo, rdečo, enobarvnost, harmonijo barv, hladne barve, preveč barv in ujemanje barv. Podali so tudi različne pomenske spoje, v katerih izražajo, da jim slikovna predloga sproža asociacije na ornamentalnost in da v likovni materiji percipirajo različne vzorce. S stališča likovne sintakse slikovno polje vzbuja asociacije na abstrakcijo, arhitekturo, estetiko, kubizem, prepletenost, skladnost, umetnino, vizijo, domišljijo, drugačnost, glasbo, grafično oblikovano, grafiko, kompozicijo, usklajenost in zrcaljenost.

Izrazito pozitivnih asociacij s čustvenimi in psihološkimi implikacijami, ki jih vzbuja slikovna predloga »Metagalaxie«, je malo, vendar smo jih kljub temu opredelili v različnih kategorijah. Kategorija POZITIVNOST, TOPLINA (19) obsega manj homogene pozitivne asociacije na veselje, živahnost, pomirjajoče, pozitivnost, bogato, ponavljanje, preprostost, svobodo, toplino, umirjenost, prijetnost, prijetno vzdušje in življenje. Tudi kategorija AKTIVNOST, GIBANJE, MOČ (46) v asociacijah ne dosega visoke frekvenčnosti. V njej so vprašani likovno materijo povezovali z razgibanostjo, gibanjem oziroma aktivnostjo.

V emocionalno bolj nevtralnih asociacijah se giblje kategorija NARAVA (19), ki združuje zelo specifične in razpršene pomenske spoje, v katerih so bile podane asociacije na meglo, celico, dolino, DNK, hribe, jame, molekule, nevihto, noč, ocean, panj, pot, prepad, sončnična semena, valovanje, višino, vodo in vrtačo. V kategoriji SVETLOBA IN TEMA (44) lahko najdemo tudi neposredne povezave s kategorijo NARAVA, vendar smo se prav zaradi svojvrstnosti semantičnih vrednosti aso-

ciacij odločili opredeliti ločeno kategorijo. Ta akumulira zelo homogene ter precej bolj frekvenčne asociacije na temo in temačnost (24), svetlobo in sence (5).

S kategorijo, ki smo jo poimenovali DOLGOČASNO, MONOTONO, NEZANIMIVO, NEIZRAZITO, SKROMNO (35), se pomenske vrednosti asociacij prevešajo v bolj negativne konotacije. Navezujejo se tako na likovno konceptualizacijo slikovnega polja kot tudi na iradiacijo psiholoških učinkov, ki jih ima likovna vibracija na gledalca. Ti so povedali, da slikovna predloga v njih sproža asociacije na monotono, dolgočasno, pasivnost, nezanimivo, prazno, pustost in podobno. V kategoriji HLADNOST, TOGOST, DOSLEDNOST, ZAPLETENOST (44) so umeščeni pomenski spoji, ki se nanašajo predvsem na občutenje nekakšne brezosebности, ki jo poraja likovno delo. Sodelujoči so podali mnenje, da jih umetniška grafika »Metagalaxie« spominja na zapleteno, hlad, urejenost, mraz, nasprotja ... V to kategorijo smo umestili tudi pomenske povezave z zimo, ledom in snegom, ki bi jih lahko umestili tudi v kategorijo NARAVA, vendar naša odločitev temelji na povezovanju teh pojmov z mrazom, ki pomembneje zaznamuje to kategorijo.

Kompleksnejše so tiste pomenske asociacije, ki jih likovno sporočilo evocira na ravni abstraktnega mišljenja. Opredelili smo jih v kategoriji NEGATIVNOST, NEGATIVNA OBČUTJA, PRAZNINA, NELAGODJE (80). V psihološkem oziroma čustvenem kontekstu ni bilo podanih pomembno izstopajočih asociacij, ki bi jih subjekti pogosto izražali. Vendar gre ob podrobnejši analizi asociacij zaslediti izražanje čustvenih iradiacij, ki bi jih lahko interpretirali kot občutke nelagodja, saj so bile podane številne asociacije z negativno konotacijo. Te so negativno, depresivno, neprijetno, zmeda, žalost, grozljivo, grozno, strah, prestrašenost in nasilje.

Ovrednotenje pomenskih dimenzij v likovni sintaksi »Metagalaxie«

V ovrednotenju pomenskih razsežnosti umetniške grafike »Metagalaxie« so subjekti raziskave svoje sodbe in asociacije ovrednotili na podlagi različnih pomenskih dimenzij na 7-stopenjski lestvici (od -3 do +3). Statistična analiza ovrednotenja pomenskih dimenzij je pokazala, da se srednje vrednosti izraženih sodb (M) gibljejo od 4,016 do 5,419 (*Preglednica 3*). Z najvišjo srednjo vrednostjo podanih sodb pomembno izstopa 9. dimenzija, ki se giblje v polju razsežnosti preprosto – kompleksno (zapleteno). Njeno povprečje izraženih sodb je visoko, kar nakazuje tudi največkrat izražena ocena (Mo) v tej dimenziji, ki je v rangi 7. Takšni rezultati nam kažejo, da so subjekti raziskave slikovno polje »Metagalaxie« najpogostejše doživljali kot zelo kompleksno likovno vibracijo.

Iz podrobnejše analize podanih estetskih sodb v vseh dimenzijah (*Preglednica 3*) ter njihovega ovrednotenja lahko ugotovimo, da so vprašani optično vibracijo »Metagalaxie« ocenili s sodbami, ki se od nevtralnosti nagibajo le k pozitivno izraženemu polu. Povprečne

Preglednica 3: Srednje vrednosti (M) izraženih sodb po posameznih dimenzijah.

DIMENZIJE	M	Mo	SD
1. neprijetno – prijetno	4,094	6	1,822
2. pasivno – aktivno	4,864	6	1,522
3. grdo – lepo	4,356	4	1,611
4. pomirjevalno – vznemirljivo	4,832	4	1,412
5. nestimulativno – stimulativno (oz. ne spodbujevalno – spodbujevalno)	4,387	4	1,554
6. skromno – razkošno	4,482	4	1,353
7. šibko – močno	5,042	6	1,384
8. zaviralno – pospeševalno	4,429	4	1,445
9. preprosto – kompleksno (zapleteno)	5,419	7	1,466
10. revno – bogato	4,644	4	1,286
11. umirjeno – razgibano oz. živahno	5,079	6	1,568
12. negativno – pozitivno	4,016	4	1,537

ocene izraženih sodb v negativnem polu ni. Najnižje izraženo povprečje so subjekti podali v 12. dimenziji z vrednostjo 4,016, kar evidentira pozitivno nevtravno srednjo vrednost. Višje povprečne vrednosti slikovno polje dosega tudi v 11., 7., 2. in 4. dimenziji. Analiza teh estetskih sodb nam evidentira, da so sodelujoči Vasarelyjevo umetniško grafiko »Metagalaxie« percipirali tudi kot bolj živahno oziroma razgibano, močno, aktivno in vznemirljivo slikovno polje. Najbolj homogeni odgovori so bili tisti, ki so jih podali za dimenzijo 10. Sodelujoči v raziskavi so bili torej najbolj enotni v sodbi, da optični vtis slikovne predloge deluje malo bogato. Vendar nam natančnejša analiza kaže, da so njihove sodbe z 29,3 % najbolj izražene v nevtravnih ocenah. Največja razpršenost v odgovorih se kaže v dimenziji 1, torej v percipiranju razsežnosti prijetno oziroma neprijetno, kjer vrednost SD dosega 1,822.

Ovrednotenje pomenskih dimenzij in razpršenost rezultatov glede na spol

Pred izvedbo eksperimenta smo si zastavili raziskovalno vprašanje RV3, ali med subjekti raziskave obstajajo razlike pri presoji pomenskih dimenzij glede na spol oziroma ali se percepcije žensk glede posameznih po-

menskih razsežnosti značilno razlikujejo od moških. V raziskavi smo testirali odvisnost med spoloma in njuno preferenco glede na 12 pomenskih dimenzij. Ugotovili smo veliko homogenost odgovorov glede na spol. Statistično značilno razliko med ženskami in moškimi smo ugotovili le v presojanju semantičnih razsežnosti dimenzije 9 (Preglednica 4).

V globlji analizi rezultatov za dimenzijo 9, ki obsega semantične vrednosti PREPROSTO – KOMPLEKSNO, smo ugotovili, da se glavnina sodb nahaja v oceni zelo kompleksno oziroma zapleteno. Tako se je odločilo 29,8 % vprašanih, razporeditev po spolu glede te sodbe je homogena. Razlika med ženskami in moškimi se kaže predvsem v oceni nevtravno, kjer je takšno sodbo podalo 15,0 % žensk in le 3,1 % moških udeležencev. Statistično pomembno razliko za dimenzijo 9 je pokazal tudi rezultat 2 preizkusa z vrednostjo $P = 0,002$. Glede na rezultate torej trdimo, da je razporeditev subjektov po spolu pri dimenziji 9 nehomogena. Iz rezultatov je mogoče razbrati, da likovno vibracijo subjekti raziskave sicer v veliki večini percipirajo kot bolj ali manj kompleksno likovno delo, vendar ga ženske doživljajo bolj nevtravno, kot ga razumejo moški. Zanimivo je, da optičnega vtisa niti en moški ni doživel kot zelo preprosto likovno sporočilo in nobena ženska kot pretežno preprosto. Nasploh je dimenzija 9 tista, ki med vsemi dimenzijami najbolj izstopa po izraženosti v pozitivnem polu. Takšne sodbe je podalo kar 76,9 % sodelujočih, v negativnem polu pa le 12 % (Preglednica 4). Glede na rezultate ugotovimo, da pri presoji pomenskih dimenzij obstajajo razlike glede na spol, kar je odgovor na raziskovalno vprašanje RV3.

Glede na rezultate 2 preizkusov v ostalih dimenzijah trdimo, da je razporeditev subjektov po spolu glede dimenzij 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11 in 12 homogena ter v teh primerih ugotovimo, da pri presoji pomenskih dimenzij ne obstajajo razlike glede na spol, kar je odgovor na raziskovalno vprašanje RV3.

V nadaljnji celostni analizi rezultatov za vse dimenzije smo ugotovili, da gre za izstopajoče visok rezultat v podanih sodbah ocene nevtravno. Ocena nevtravno je dosegla najvišji rezultat kar v sedmih dimenzijah. To so dimenzije 3, 4, 5, 6, 8, 10 in 12, ki obsegajo semantične vrednosti GRDO – LEPO, POMIRJEVALNO – VZNEMIRLJIVO, NESTIMULATIVNO – STIMULATIVNO, SKROMNO – RAZKOŠNO, ZAVIRALNO – POSPEŠEVALNO, REVNO – BOGATO in NEGATIVNO – POZITIVNO.

V razčlenjevanju rezultatov za dimenzijo 1, ki obsega semantične vrednosti NEPRIJETNO – PRIJETNO, smo ugotovili, da se glavnina sodb nahaja v ocenah nevtravno, malo prijetno in pretežno prijetno. Tako se je odločilo 58,1 % vprašanih. Največje število odgovorov je bilo z 19,9 % podanih v oceni pretežno prijetno. V nasprotju s temi sodbami jih je najmanj, le 7,3 % vprašanih, presodilo, da likovno delo deluje zelo prijetno.

Preglednica 4: Frekvenčnost podanih estetskih sodb v DIMENZIJ 9.

pomenske vrednosti DIMENZIJE 9	SPOL				skupaj		rezultat	
	ŽENSKE		MOŠKI					
	f	%	f	%	f	%	χ^2	P
ZELO PREPROSTO	2	1,6	0	0,0	2	1,0	20,982	0,002
PRETEŽNO PREPROSTO	0	0,0	7	10,9	7	3,7		
MALO PREPROSTO	9	7,1	5	7,8	14	7,3		
NEVTRALNO	19	15,0	2	3,1	21	11,0		
MALO KOMPLEKSNO (OZ. ZAPLETENO)	31	24,4	15	23,4	46	24,1		
PRETEŽNO KOMPLEKSNO (OZ. ZAPLETENO)	27	21,3	17	26,6	44	23,0		
ZELO KOMPLEKSNO (OZ. ZAPLETENO)	39	30,7	18	28,1	57	29,8		
seštevek	127	66,5	64	33,5	191	100		

Rezultati analize za dimenzijo 2, ki opredeljuje semantične vrednosti v razsežnostih PASIVNO – AKTIVNO, nam kažejo, da so vprašani slikovno predlogo v 65,5 % percipirali kot aktivno likovno vibracijo. Glavnina odgovorov je skoncentrirana v sodbah, da slikovno polje deluje malo in pretežno aktivno. Takšne odločitve je podalo 52,4 % sodelujočih, odgovori za obe sodbi so bili podani v enakih deležih. Kot zelo pasivno slikovno polje je »Metagalaxie« doživelo le 2,6 % vprašanih.

Tudi v dimenziji 3, ki se nahaja v polju razsežnosti GRDO – LEPO, se je večina vprašanih opredelila za sodbe v pozitivnem polu. Kljub temu dosega, kot je bilo že omenjeno, najvišji rezultat nevtralna sodba s 23,0 %. Sodbe, podane tako v pozitivnem kot negativnem skrajnem polu, dosegajo nizek rezultat. Da se jim zdi »Metagalaxie« zelo lepa grafika, se je odločilo 6,3 % vprašanih, kot grdo pa jo je percipiralo le 4,2 % subjektov raziskave.

V dimenziji 7, ki obsega polje semantičnih razsežnosti ŠIBKO – MOČNO, najvišji rezultat dosegajo sodbe v oceni pretežno močno, za katero se je odločilo 31,4 % vprašanih, medtem ko je 25,1 % sodelujočih presodilo, da so likovno delo percipirali kot malo močno. V dimenziji 7 je bilo kar 69,1 % sodb podanih v pozitivnem polu, medtem ko je bilo v negativnem polu pomenskih razsežnosti te dimenzije podanih le 15,7 % sodb. Nobeden od moških udeležencev ni podal mnenja, da optični vtis doživlja kot zelo ali pretežno šibko likovno delo.

Tudi v dimenziji 11, ki obsega semantične vrednosti UMIRJENO – RAZGIBANO, je z 68,1 % poudarjeno izražen pozitivni pol, kar pomeni, da so vprašani likovno delo percipirali kot zelo živahno optično vibracijo. Natančnejša analiza kaže, da je največji delež subjek-

tov raziskave podal sodbe v oceni pretežno razgibano oziroma živahno. Tako se je odločilo 30,4 % vprašanih. Da se jim zdi slikovno polje »Metagalaxie« bolj ali manj umirjeno, se je odločilo le 15,2 % sodelujočih.

V dimenziji 12, ki jo določajo pomenske dimenzije NEGATIVNO – POZITIVNO, je največ izraženih sodb z oceno nevtralno, in sicer jo je podalo 34,0 % sodelujočih. Takšen delež izraženih sodb je tudi višji od vseh ostalih, ki so jih vprašani podali glede umetniške grafike »Metagalaxie« v različnih pomenskih dimenzijah. Vendar je iz natančnejše analize rezultatov mogoče razbrati, da so se subjekti raziskave v enakem deležu odločili tudi za sodbe v pozitivnem polu, torej da vizualno optično strukturo percipirajo kot bolj pozitivno likovno energijo. Tudi v negativnem polu je bilo izraženih sodb le za 2,0 % manj, torej 32,0 %.

Vpliv likovnih prvin na zaznavanje slikovnega polja in razpršenost rezultatov glede na spol

Tudi pri ocenjevanju vpliva likovnih prvin na zaznavanje slikovnega polja so vprašani izbirali med petimi prvinami: barve, črte, oblike, struktura slike in celota. Možno je bilo izbrati enega ali več odgovorov, ki se med seboj ne izključujejo. Statistično smo tako obdelali frekvenco in odstotek podanih pozitivnih odgovorov za vpliv vsake prvine (*Preglednica 5*). V raziskavi smo preverjali tudi odvisnost med spoloma glede vpliva različnih likovnih elementov.

Rezultati raziskave vpliva prvin nam kažejo, da so bile pri likovni materiji slikovne predloge »Metagalaxie« barve tiste, ki so kot druge najbolj vplivale na percipiranje likovne materije in dojemanje slikovne predloge glede na stopnjo ugajanja (*Preglednica 5*). Vprašani so v 46,1 % pritrdili, da je na njihovo percipiranje likovne

Preglednica 5: Vpliv likovnih prvin na zaznavanje slikovnega polja in razpršenost rezultatov glede na spol.

VPLIV	SPOL				skupaj		rezultat	
	ŽENSKÉ		MOŠKI					
	f	%	f	%	f	%	χ2	P
BARVE	60	47,2	28	43,8	88	46,1	0,209	0,647
ČRTE	20	15,7	10	15,6	30	15,7	0,000	0,982
OBLIKE	62	48,8	40	62,5	102	53,4	3,201	0,074
STRUKTURA SLIKE	51	40,2	21	32,8	72	37,7	0,978	0,323
CELOTA	47	37,0	13	20,6	60	31,6	5,225	0,022

sintakse najpomembneje vplivala barva. Rezultat χ^2 preizkusa $P = 0,647$ nam torej kaže, da med ženskami in moškimi subjekti raziskave ni bistvenih razlik pri vplivu barve na njihovo razumevanje slikovne predloge. Da je na njihovo doživetje likovne materije najbolj vplivala barva, je odgovorilo 47,2 % žensk in 43,8 % moških, zato trdimo, da je razporeditev subjektov po spolu glede vpliva barv homogena.

Analiza pritrdilnih odgovorov kaže, da so črte tiste, ki so najmanj vplivale na doživetje, razumevanje in izbor likovne materije »Metagalaxie«. Vprašani so za vpliv črt na njihovo doživetje podali pritrdilne odgovore le v 15,7 % (Preglednica 5). Takšen rezultat ni presenetljiv, saj sta predvsem ploskev in volumen tista likovna elementa, ki bistveno strukturirata Vasarelyjevo likovno delo »Metagalaxie«. Ugotovili smo, da je razporeditev subjektov po spolu glede vpliva črte enotna.

Subjekti raziskave so podali mnenje, da so imele oblike najmočnejši vpliv na njihovo percipiranje likovne sintakse »Metagalaxie«. Vpliv oblike je bil pomemben pri 53,4 % vprašanih, zato smo v tem primeru ugotovili, da pomenske razsežnosti notranjih struktur oblike pomembno vplivajo na optično učinkovanje celotne likovne materije. Ob analizi rezultatov je bilo tudi ugotovljeno, da pri vplivu oblike na razumevanje te slikovne predloge ne obstaja pomembna razlika med vprašanimi ženskami in moškimi, kar evidentira tudi rezultat χ^2 preizkusa z vrednostjo $P = 0,074$ (Preglednica 5).

Prvina struktura slike se je pri slikovni predlogi eksponirala kot tretji element, ki je bistveno vplival na doživetje likovne materije. Vprašani so jo kot pomembno izbrali v 37,7 %. Odgovori po spolu so bili homogeni, kar potrjuje rezultat χ^2 preizkusa z vrednostjo $P = 0,323$ (Preglednica 5).

Rezultat χ^2 preizkusa z vrednostjo $P = 0,022$ (Preglednica 5) je pokazal, da obstajajo statistično pomembne razlike glede na spol pri presojanju vpliva celote na doživetje slikovne predloge »Metagalaxie«. Iz rezultatov je razvidno, da je bil vpliv celote močnejši pri ženskah, ki so se za takšne odgovore odločile v 37,0

%. Na moške je celota vplivala v 20,6 %. Vpliv celote je bil sicer med ostalimi likovnimi prvinami z 31,6 % uvrščen na četrto mesto.

SKLEP

V širši raziskavi smo ugotavljali, na kakšen način korespondenti doživljajo in razumevajo učinkovanje devetih umetniških del. Preverjali smo torej asociativnost, ki jo sprožajo določene likovne sintakse, ugotavljali smo, kakšno je estetsko presojanje sodelujočih v raziskavi glede na različne pomenske dimenzije in kakšen je vpliv likovnih prvin na njihovo percipiranje.

V širši raziskavi smo pri merjenju asociacij ugotovili, da prav vsa vključena slikovna polja sprožajo mnoge različne asociacije, tako pozitivne kot tudi negativne. Asociacije smo zaradi preglednosti in specifičnosti klasificirali v različne kategorije, ki v psihološkem in simbolnem smislu vsebinsko določajo vsako izmed devetih likovnih materij. Ugotovili smo, da je pri večini slikovnih predlog v asociativnosti pomembno prisotna kategorija NARAVA ne glede na narativnost slikovnega polja oziroma na likovno gramatiko.

Pri analizi pomenskih povezav za umetniško delo »Metagalaxie« smo asociacije uvrstili v 13 kategorij. Najobsežnejša kategorija, ki smo jo oblikovali, je kategorija GEOMETRIJA, GEOMETRIJSKI LIKI, MATEMATIKA, pri kateri je pomemben poudarek na tistih odgovorih, ki opredeljujejo narativnost podobe. Od teh asociacij jih je največ pomensko apodiktično v korelaciji s kockami, druge sodbe se implikativno povezujejo z geometrijo. Glede na strukturo slike niti ni presenetljivo, da so vprašani slikovno polje pogosto zaznali tudi kot različne vzorce v mnogoterih aplikacijah. Negativne asociacije se navezujejo predvsem na negativna občutja, praznino, nelagodje in monotonijo.

Analiza ovrednotenja likovnega dela »Metagalaxie« na pomenskih dimenzijah je pokazala, da z najvišjo srednjo vrednostjo podanih sodb pomembno izstopa 9. dimenzija, ki se giblje v polju razsežnosti preprosto –

kompleksno (zapleteno). Rezultati so nam torej pokazali, da so respondenti slikovno polje najpogostejše doživljali kot zelo kompleksno likovno delo. Ugotovili smo tudi, da umetniško grafiko ženske in moški v dimenziji preprosto – kompleksno presojajo povsem različno. Iz rezultatov, ki kažejo na statistično pomembno razliko, je mogoče razbrati, da likovno vibracijo slikovne predloge subjekti sicer v veliki večini percipirajo kot bolj ali manj kompleksno likovno delo, vendar ga ženske doživljajo bolj nevtrarno, kot ga razumejo moški. Podrobnejša analiza podanih ostalih estetskih sodb je pokazala, da so sodelujoči »Metagalaxie« percipirali tudi kot bolj živahno oziroma razgibano, močno, aktivno in vznemirljivo slikovno polje.

Z analizo širše raziskave vpliva prvin na doživljanje in razumevanje likovnih del smo ugotovili, da so bile barve tiste, ki so najbolj vplivale na percipiranje večine slikovnih predlog. Z rezultati izvedene raziskave na primeru »Metagalaxie« lahko tako kot pri večini preostalih slikovnih predlog (pri sedmih od devetih primerov) odgovorimo na raziskovalno vprašanje RV1, da je barva bistven dejavnik, ki vpliva na učinkovanje likovnih struktur. Izpostavljamo tudi rezultate analize, ki smo jih opravili za sliko Bridget Riley »Aurulum« (Udovič *et al.*, 2015, 165–183) ter tekstilnih vzorcev »Wild Rose« oblikovalca Johana Carpnerja (Udovič *et al.*, 2013, 207–221) in »Fishpond Flush« oblikovalke Hanne Werning (Udovič *et al.*, 2017, 234–242), saj pomembnost barvi pri percipiranju slikovnih polj pri vseh treh optičnih vtisih pripisuje več kot 68 % sodelujočih.

Nadalje smo še ugotovili, da so bile prav oblike tiste, ki so kot druge najbolj vplivale na stopnjo ugajanja in doživljanja slikovnih predlog. Pri prvinah celota, struktura slike in črta smo zaznali bistveno manjše vplive. Glede na rezultate raziskave in primera »Metagalaxie«, smo ugotovili, da imajo pomenske razsežnosti notranjih struktur oblike pomemben vpliv na optično učinkovanje celotne likovne materije, kar je odgovor na raziskovalno vprašanje RV2.

Rezultati raziskave vpliva prvin na percipiranje likovne materije »Metagalaxie« so pokazali, da so imele največji vpliv oblike, kar je bilo glede na strukturo slikovnega polja tudi pričakovano. Vpliv oblike je bil pomemben pri 53,4 % vprašanih, zato smo v primeru umetniške grafike »Metagalaxie« ugotovili, da pomenske razsežnosti notranjih struktur oblike pomembno vplivajo na optično učinkovanje celotne likovne materije. Analiza rezultatov je pokazala, da pri vplivu oblike na razumevanje te slikovne predloge ne obstaja pomembna razlika med vprašanimi ženskami in moškimi.

Že predhodne raziskave na področju psihologije barve in oblike, ki so jih opravljali tako psihologi kot likovni teoretiki, podpirajo tudi analize in ugotovitve naše raziskave. Barvni teoretik Johannes Itten je delovanje barve razvrstil v različne načine dojetja: čutno-optično (impresivno), psihično (ekspresivno) in razumsko-simbolično (konstruktivno). (Itten, 1999, 13) Anton Trstenjak, ki

je raziskoval delovanje barve na področju psihologije, povezuje delovanje barve z emotivnim dojetjem, obliki pa pripisuje večjo komunikativno vrednost (Trstenjak, 1978, 27). Nadalje pojasnjuje, da barve, ki ne bi imela čustvenega potenciala, kratko malo ni, vendar barvo v realnem prostoru opredeljuje šele oblika, zato je njuno delovanje soodvisno. Muhovič pravi, da je na splošno mogoče reči, da je pri zaznavanju barv akcija usmerjena od predmeta k subjektu, pri zaznavanju oblik pa je aktivni subjekt usmerjen k predmetu zaznavanja. »Oblika in barva izpolnjujeta dve značilni funkciji gledanja: nosita izraz in informacijo« (Muhovič, 2015, 79). Tudi Trstenjak je barvo obravnaval v korelaciji z obliko in njunimi diferencami v delovanju:

Oblike same na sebi [pa] nimajo posebnih čustvenih valenc, zlasti če gre za čiste geometrične like. Oblika sama je glede na trirazsežne pojave teles vedno že nekaka abstrakcija, nekaj razumski reziduum, ostanek, ki ga dobimo, če konkretnemu, plastičnemu telesu odmislimo vse drugo: težo, trdoto, gostoto, temperaturo, vonj, okus in barvo. Gola oblika je vedno racionalizacija pojava. [...] Razliko bi mogli okvirno izraziti tudi takole: ob barvnem dojetju izhaja dejavnost iz predmeta in prehaja na opazovalca kot izziv, dražljaj; ob likovnem dojetju pa izhaja dejavnost iz opazovalca in prehaja na predmet kot ravnanje. Seveda pa tega razlikovanja ne smemo pojmovati v izključevalnem pomenu, kakor da bi barva vplivala samo na čustvo in pasivno dojetje, oblika pa samo na razum in aktivno obvladovanje predmeta. (Trstenjak, 1978, 27)

Da imajo lahko vizualne značilnosti, kot sta barva in oblika, čustveno vrednost, potrjujejo tudi novejša raziskava o odzivih na narativna in abstraktna umetniška dela (van Paasschen, Bacci & Melcher, 2015).

Analize širše raziskave so pri merjenju razlik v presojanju pomenskih dimenzij glede na spol pokazale, da pri slikovnih predlogah »Aurulum« (Udovič *et al.*, 2015, 165–183), »Wild Rose« (Udovič *et al.*, 2013, 207–221) in »Fishpond Flush« (Udovič *et al.*, 2017, 234–242) obstajajo večje razlike pri presoji pomenskih dimenzij glede na spol, kot je bilo ugotovljeno na primeru slikovne predloge »Metagalaxie«, kjer smo ugotovili veliko homogenost odgovorov glede na spol. Pomembnejše razlike na primeru »Metagalaxie« smo ugotovili le v analizi rezultatov za že omenjeno pomensko dimenzijo preprosto – kompleksno (zapleteno). Glede na rezultate smo ugotovili, da pri presoji pomenskih dimenzij obstajajo razlike glede na spol le v eni dimenziji, kar je odgovor na raziskovalno vprašanje RV3. Na primeru »Metagalaxie« smo večje razlike glede na spol zaznali tudi pri presojanju vpliva celote na dojetje slikovne predloge. Iz rezultatov je razvidno, da je bil vpliv celote močnejši pri ženskah.

THE ANALYSIS OF PERCEPTIVITY OF SEMANTIC DIMENSIONS IN THE ART FIELD: AN EXAMPLE OF VASARELY'S ARTWORK »METAGALAXIE«

Špela UDOVIČ

Secondary School of Media and Graphics Ljubljana, Pokopališka 33, 1000 Ljubljana, Slovenia
e-mail: spela.udovic1@gmail.com

Asja Nina KOVAČEV

Ulica bratov Komel 11, 1000 Ljubljana, Slovenia
e-mail: asja-nina.kovacev@guest.arnes.si

Barbara RODICA

Cesta Cankarjeve brigade 22, 1290 Grosuplje, Slovenia
e-mail: barbara.rodica@outlook.com

SUMMARY

The article focuses on the evaluation of the qualitative and quantitative research on the semantic and aesthetic assessment of the semantic dimensions of shapes and colours in the graphic art of Victor Vasarely's »Metagalaxie«, which is part of a more extensive study. The research attempts to answer the question of the viewer's perception and understanding of certain artistic materials, both in terms of the functional value of textile patterns and in the perception of optical structures in terms of artistic syntax as such, therefore without functional value and in the artistic expression itself. The objectives of the research are defined in several layers. In the first layer were determining what kind of associativity the artwork triggers. In the second premise, the goal of the research was to find out what the motive is from the point of view of semantic dimensions and the influence of visual elements, especially colour and shape, on the perception of the artwork. It was also attempted to prove that colour and shape are essential factors that influence the perception of the optical impression. The aim of the research was further to find out whether there are differences in the perception of artwork by gender. The analysis of the research shows that »Metagalaxie« triggers rich associativity. Participants meaningful connections were classified into several categories. Furthermore, it was found that the correspondents assessed the optical vibration of »Metagalaxie« as a mainly complex work of art, and that shape was an essential factor influencing the perception of the artwork. The results of the study also showed that there are some differences in the perception of semantic dimensions in terms of gender.

Keywords: associativity, colour, shape, semantic dimensions, art field, visual perception

VIRI IN LITERATURA

- Arnheim, Rudolf (1987):** Umetnost i vizualno opažanje: psihologija stvaralačkog gledanja. Beograd, Univerzitet umetnosti.
- Butina, Milan (1997):** Prvine likovne prakse. Ljubljana, Debora.
- Drozg, Vladimir (1991):** Gestalt teorija in geografsko proučevanje. Geografski vestnik, Ljubljana, Zveza geografskih društev Slovenije, 103–109.
- Holzhey, Magdalena (2005):** Victor Vasarely, 1906–1997: pure vision. Köln [etc.]: Taschen, cop.
- Itten, Johannes (1999):** Umetnost barve: študijska izdaja. Jesenice, samozaložba Rudi Reichmann.
- Kandinsky, Vasilij (1985):** Od točke do slike: Zbrani likovnoteoretski spisi. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Kovačev, Asja Nina (1994):** Simbolične implikacije barv in njihov položaj na dimenziji ugajanja. *Anthropos*, 4/6, 105–127.
- Kovačev, Asja Nina (1997):** Govorica barv. Ljubljana, Prešernova družba, Vrba.
- Kovačev, Asja Nina (2012):** Vprašalnik estetskega in vrednostnega presojanja. Interno gradivo.
- Muhovič, Jožef (2002):** Umetnost in religija. Ljubljana, KUD Logos.
- Muhovič, Jožef (2015):** Leksikon likovne teorije: slovar likovnoteoretskih izrazov z ustreznici iz angleške, nemške in francoske terminologije. Ljubljana, Celjska Mohorjeva družba.
- Pečjak, Vid (1975):** Psihologija spoznavanja. Ljubljana, Državna založba Slovenije.
- Pepperell, Robert (2011):** Connecting Art and the Brain: An Artist's Perspective on Visual Indeterminacy. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnhum.2011.00084/full> (zadnji dostop: 2020-09-13).ž
- Quian Quiroga, Rodrigo & Carlos Pedreira (2011):** How do we see Art: An Eye-tracker Study. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnhum.2011.00098/full> (zadnji dostop: 2020-09-13).
- Selan, Jurij (2020):** Kako govori likovni jezik? Analiza položajev in smeri v likovnih delih iz zbirke Narodne galerije Slovenije. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 30, 2, 235–260.
- Trstenjak, Anton (1978):** Človek in barve. Ljubljana, Dopisna delavska univerza Univerzum.
- Udovič, Špela (2012):** Geometrizacija polja likovne materije v refleksiji družbenih značilnosti dvajsetega stoletja. *Anthropos*, 44, 1/2, 105–118.
- Udovič, Špela, Kovačev, Asja Nina & Barbara Rodica (2013):** Raziskava semantičnih razsežnosti oblik in barv v vzorcu »Wild Rose«. *Tekstilec*, 56, 3, 207–221.
- Udovič, Špela, Kovačev, Asja Nina & Barbara Rodica (2014):** Analiza estetskega presojanja pomenskih dimenzij oblik in barv. *Pedagoška obzorja*, 29, 1, 76–90.
- Udovič, Špela, Kovačev, Asja Nina & Barbara Rodica (2015):** Perceptivnost semantičnih dimenzij v slikovnem polju »Aurulum«. *Anthropos*, 47, 1/2, 165–183.
- Udovič, Špela, Kovačev, Asja Nina & Barbara Rodica (2017):** The Analysis of Associative Properties of the »Fishpond Flush« Pattern. *Tekstil: časopis za tekstilno tehnologijo i konfekcijo*, 66, 9/10, 234–242.
- van Paasschen, Jorien, Bacci, Francesca & David P. Melcher (2015):** The Influence of Art Expertise and Training on Emotion and Preference Ratings for Representational and Abstract Artworks. *PLoS ONE* 10, 8, e0134241. <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0134241> (zadnji dostop: 2021-09-03).
- Vasarely, Victor (1979):** Metagalaxie. <https://www.artnet.com/WebServices/images/11004111d-K66FFgbNECfDrCWvaHBOcC8K/victor-vasarely-metagalaxie.jpg> (zadnji dostop: 2021-01-05).